

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ЗВО НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Руденко Н. П.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри методики навчання, стилістики
і культури української мови
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бульвар Шевченка, 81, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0003-3912-0053
rudenkon@ukr.net*

Боть Л. П.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри методики навчання, стилістики
і культури української мови
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бульвар Шевченка, 81, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0001-8718-3863
botyl@ukr.net*

Марценішко В. О.

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри методики навчання, стилістики
і культури української мови
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бульвар Шевченка, 81, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0002-7398-6152
martsenishko1978@gmail.com*

Ключові слова:

комунікація, комунікативна компетентність, соціально-комунікативні навички, soft skills, hard skills, професійні вміння та навички.

У статті розглянуто основні аспекти формування соціально-комунікативних навичок студентів ЗВО на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Проаналізовано поняття «соціально-комунікативна компетентність», її складники та значення для формування професійних навичок майбутнього спеціаліста. У сучасному суспільстві важливим аспектом успішної професійної діяльності є не лише знання, набуті за час навчання у вищій школі, а й уміння комунікувати в колективі, пристосовуватися до соціально-економічних змін у країні та світові, брати на себе відповідальність, проявляти лідерські здібності, а також злагоджено працювати у команді. Спілкування у професійній сфері сьогодні передбачає не лише безпосередній обмін інформацією під час особистого спілкування, а й застосування різних новітніх технологій, що вносить певні корективи у фахову комунікацію. У сучасній науці комунікативні навички поділяють на soft skills («м'які», або гнучкі, навички) та hard skills («жорсткі» навички). У статті детально розглядаються основні складники soft skills, які визначаються як навички спілкування у широкому розумінні від особистісних рис до співпраці у колективі, а також обґрунтовуються їхні переваги над навичками

hard skills. Запропоновано вправи і завдання, які можна використати на заняттях з української мови для студентів різних спеціальностей для формування основних соціально-комунікативних навичок: будувати власне висловлювання, обґрунтовувати і відстоювати свою думку, вміти організувати роботу у групах з іншими студентами, здійснювати спільну та самостійну пошукову роботу, розвивати творче та логічне мислення. До таких вправ належать творчі пошукові завдання, дискусії та обговорення різних наукових і фахових питань, завдання у парах та групах, виконання індивідуальних та колективних проєктів, вправи з ключем. Запропоновані завдання сприяють формуванню комунікативних навичок майбутніх фахівців і забезпечують розвиток їхньої професійної майстерності.

FORMATION OF SOCIAL AND COMMUNICATIVE SKILLS OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS AT THE UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES UNDER PROFESSIONAL GUIDANCE

Rudenko N. P.

*Candidate of Philology,
Assistant Professor at the Departments of Teaching Methods, Stylistics
and Culture of the Ukrainian Language
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Boulevard, 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3912-0053
rudenkon@ukr.net*

Bot L. P.

*Candidate of Philology,
Assistant Professor at the Departments of Teaching Methods, Stylistics
and Culture of the Ukrainian Language
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Boulevard, 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8718-3863
botyl@ukr.net*

Martsenisnko V. O.

*Candidate of Philology,
Assistant at the Departments of Teaching Methods, Stylistics
and Culture of the Ukrainian Language
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Boulevard, 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7398-6152
martsenishko1978@gmail.com*

Key words: *communication, communicative competence, social-communicative skills, soft skills, hard skills, professional skills and abilities.*

The article considered the main aspects the formation of social and communicative student's skills of higher education institutions in Ukrainian language classes for professional purposes. The concept of «social-communicative competence», its components and significance for the formation of professional skills of the future specialist had analyzed. In modern society an

important aspect of successful professional activity is not only the knowledge acquired during higher education, but also the ability to communicate in a team, adapt to socio-economic changes in the country and the world, take responsibility, show leadership skills, as well as to work harmoniously in a team. Communication in the professional sphere today involves not only the direct exchange of information during personal communication, but also the use of various new technologies, the mass use of which makes corrections in professional communication. In modern communication theory, communication skills are divided into soft skills and hard skills. The article examines in detail the main components of soft skills, which are defined as communication skills in a broad sense from personal traits to cooperation in a team, and also justifies their advantages over hard skills. A number of exercises and tasks are proposed that can be used in Ukrainian language classes for students of various specialties to form basic social and communicative skills: to build one's own statement, to justify and defend one's opinion, to be able to organize work in groups with fellow students, to carry out joint and independent search work, to develop creative and logical thinking. Such exercises include creative search tasks, discussions and discussions of various scientific and professional issues, tasks in pairs and groups, implementation of individual and collective projects, exercises with a key. The proposed tasks contribute to the formation of communication skills for future specialists and ensure the development their professional skills.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні тенденції розвитку українського суспільства ставлять перед системою освіти важливе завдання – сформулювати високоосвітнього професіонала, який досконало володіє навичками мовної комунікації, оскільки використання української мови в усіх сферах професійної та приватної діяльності є невід’ємним складником фахової майстерності. Спілкування у професійній сфері сьогодні передбачає не лише безпосередній обмін інформацією під час особистого спілкування, а й застосування різних новітніх технологій, масове використання яких вносить свої корективи у фахову комунікацію. Тому важливим завданням навчання у вищій школі є формування соціально-комунікативних навичок студентів, які забезпечуватимуть не лише виконання фахових завдань спеціалістом, а й допоможуть у спілкуванні в колективі та соціумі взагалі.

Соціально-комунікативні навички і вміння формуються ще з перших років життя дитини, яка привчається жити у суспільстві і за його законами, постійно взаємодіючи з іншими людьми. У вищій школі маємо справу з уже сформованими навичками, тому дуже важко інколи долати бар’єри у спілкуванні студентів з однолітками чи викладачами. У такому разі необхідно розробити систему вправ, які б дали змогу відкоригувати недоліки у спілкуванні, сформувати у студентів нові вміння і навички, щоб мати змогу використовувати їх у своїй подальшій професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання спілкування, комунікації, професійної

мовленнєвої компетенції постійно розглядається педагогами, лінгвістами, психологами. Педагоги та методисти у своїх працях аналізують поняття соціально-комунікативних навичок та їхню роль у професійній діяльності (О. Холод, В. Помилуйко, О. Плужник, О. Кравець, Н. Самборська, С. Рябокінь), а також звертають увагу на прийоми і методи формування навичок soft skills у студентів різних спеціальностей на заняттях із вивчення окремих мовних дисциплін (В. Щербина, Л. Шумська, В. Тернопільська, Н. Глебова, Л. Афанасьєва, Л. Глинська, О. Попадич, В. Кут, І. Лях).

Проте, незважаючи на значний обсяг праць із вивчення соціально-комунікативних навичок студентів, практично не вивчено залишається проблема застосування прийомів, методів і засобів формування соціально-комунікативної компетентності студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Мета статті – визначення пріоритетних напрямів роботи над формуванням соціально-комунікативної компетентності студентів різних спеціальностей на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, розроблення системи вправ і завдань, які б допомогли студентам набуті основних навичок спілкування у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-комунікативна компетентність є складовою частиною загальних компетентностей фахівця, які засвоюються під час формування професійних знань і вмінь. Її розуміють як «здатність

установлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, що передбачає наявність відповідних знань, умінь та навичок ефективних комунікацій у сфері професійної діяльності чи особистісного соціального простору» [1, с. 150].

У сучасній теорії комунікації соціально-комунікативні навички поділяють на *soft skills* та *hard skills*. *Hard skills* – це фундаментальні фахові знання, які можна виміряти різними тестами, іспитами, контрольними завданнями, тобто це загальні теоретичні знання з фаху. *Soft skills* визначають як навички комунікації – від особистісних рис до співпраці в колективі. Сьогодні у професійній сфері роботодавці надають перевагу саме соціально-комунікативним умінням працівників, оскільки за постійної зміни умов праці вони є більш затребуваними для виконання посадових обов'язків, аніж теоретичні знання, які можна самостійно засвоїти. Тому для майбутніх спеціалістів важливо, засвоюючи теоретичні та практичні знання з фаху, розвивати комунікативні компетенції, удосконалення яких можна розглядати у кількох планах: «творчо-виконавському, соціально-психологічному, індивідуально-особистісному, морально-політичному, комунікативному» [5, с. 126].

Soft skills неоднорідні, це система навичок, серед яких науковці виділяють комунікативні навички, критичне мислення, рішучість та відповідальність, креативність, самоорганізованість та вміння керувати собою, стресостійкість, навички роботи з інформацією [6]. Також дехто з дослідників додає вміння слухати, визнавати свої помилки; працювати у команді, бути лідером або приймати лідерство іншого; ставити мету і досягати її; активну життєву позицію, здатність вирішувати конфлікти. «Щоб бути успішним та затребуваним на ринку праці, сучасний фахівець, зокрема педагог, повинен бути постійно готовим до викликів та переміщень у соціальному просторі, швидко адаптуватися до стрімких змін, гнучко взаємодіяти з різними суб'єктами і системами» [2, с. 332].

Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» у своїй робочій програмі передбачає формування саме таких загальних компетентностей. Заняття з курсу у своїй практичній частині складаються із вправ і завдань, виконання яких забезпечує набуття студентами певних навичок професійної комунікації. Тому необхідно організувати навчальну роботу на занятті так, щоб максимально забезпечити студентам можливість оволодіти навичками та вміннями як індивідуальної, так і колективної роботи, сформувані здатність до творчого та нестандартного мислення.

Планування занять з української мови за професійним спрямуванням для студентів різних спеціальностей має складатися з комбінування різних вправ і завдань, які вдосконалюють знання з куль-

тури мови та мовлення, наукового та офіційно-ділового стилів як основи фахової мови, а також мають формувати комунікативні компетентності студентів. Досягненню такої загальної мети заняття сприяє поєднання індивідуальної та групової роботи, мовної гри, проведення обговорень та дискусій, аналізу життєвих ситуацій. «Слід зазначити, що використання ... активних методів групової роботи ... навчає підлітків розумінню сенсу вчинків однолітків, визнанню їхнього права на унікальність, неповторність, а також сприяє побудові ними стратегії власної поведінки, розвитку навичок міжособистісної взаємодії та спілкування, співпраці з ровесниками» [3, с. 121].

Можна виділити кілька типів завдань, які допомагають у формуванні соціально-комунікативних навичок студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Важливим складником мовної компетентності студентів є вміння правильно будувати зв'язне висловлювання, оскільки в сучасному інформаційному світі основним чинником успішного розвитку й належної професійної діяльності є вміння сприймати, опрацьовувати і передавати інформацію. Такі завдання мають бути не стандартними виступами на зразок «прочитав у підручнику чи в Інтернеті – підготував доповідь – розповів на занятті», а повинні містити творче бачення проблеми, що потребує креативності мислення, аналізу інформації, її переосмислення і вираження власного бачення. Наприклад (приклад завдань подаються за навчально-методичним посібником «Українська мова за професійним спрямуванням», автори: Л.П. Боть, В.О. Марценішко, В.М. Руденко, Н.П. Руденко) [4].

Завдання 1. *Напишіть кілька життєвих віх з автобіографії відомого українця (українки), не називаючи його (її) ім'я та прізвище. Зачитайте в групі свій текст, запропонуйте товаришам упізнати відому особистість. Підготуйте кілька цікавих фактів про цю людину, починаючи їх словами: «Чи знали ви, що...».*

Ще одним засобом формування комунікативних навичок студента є вміння висловлювати та відстоювати власну думку за допомогою аргументів. Для цього на занятті можна організовувати роботу в групах. Це може бути діалог, коли студенти обмінюються запитаннями в парі, може бути обговорення якогось питання у групі 5–10 осіб.

Робота в парах. *Змодельуйте бесіду-інтерв'ю між вами і журналістом нашого студентського радіо про ваш вибір спеціальності, чому ви вибрали наш університет, враження від навчання на першому курсі.*

Робота у групах. *Поділіться на групи по 4–5 осіб. Кожна група добирає якомога більше синонімічних етикетних формул до запропоно-*

ваних. Поясніть важливість таких формул у текстах листів. Прошу, вибачте. Гарзд, я погоджуюся з вами. Я мушу відмовитися. Не гайте даремно часу. Шановна громадо. Я дуже вдячний. Я вважаю, що це не так. Прошу вибачення.

Для формування навичок спільної діяльності можна використати завдання, що передбачають створення спільних проєктів. Такі вправи дають можливість проявити організаційні навички, уміння безконфліктно спілкуватися, разом вирішувати спірні питання, шукати компромісні рішення, брати на себе відповідальність, проявляти лідерські якості. До того ж для створення справді вартісного продукту необхідно володіти і вміннями працювати з новітніми інформаційними технологіями. Така робота може проводитися як індивідуально, а також як робота у групах 5–7 осіб.

Завдання 1. Підготуйте матеріал для студента ЧНУ ім. Богдана Хмельницького про те, як написати найбільш удає резюме. Зніміть відеоролик (2–3 хв) про це, продемонструйте його на занятті.

Завдання 2. Проаналізуйте мовлення своїх одногрупників. Які помилки щодо вимови найчастіше трапляються у ваших друзів? Наведіть приклади. Які чинники впливають на вимову людини? Дайте практичні поради своїм товаришам для того, щоб вони могли уникати орфоепічних помилок. Підготуйте виступ із теми: «Мовне обличчя моєї групи».

Для розвитку творчої уяви можна запропонувати завдання, які потребуватимуть не лише знань з української мови, а й логічного мислення

та уважності. До таких вправ належать завдання з ключем.

Завдання 1. Запишіть слова у дві колонки: 1) без апострофа; 2) з апострофом.

Впорядкований, арф.яр, роз.єм, повітр.я, зчетвер.ять, взаємозв.язок, мавп.ячий, суб.єкт, ім.я, ател.є, кур.єр, старослов.янський, безхліб.я, прислів.я, моркв.яний, вп.ятьох, від.ємник, ін.єкція, скр.ючений, інтерв.ю, п.ятниця.

Ключ. За другою літерою слів прочитайте закінчення вислову «Початок науки – розум, ...».

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Розглянувши основні критерії формування соціально-комунікативних навичок студентів ЗВО на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, можна констатувати, що сьогодні комунікативні компетентності необхідні кожному фахівцеві у його професійній діяльності. Тому важливим завданням викладання української мови у вищій школі є не лише формування мовленнєвих умінь і навичок, а й уміння використовувати мовлення у процесі комунікації. Для цього необхідно розробити систему вправ і завдань, які забезпечують не лише знання з мови, а й формують комунікативну компетентність майбутнього фахівця. Важливим аспектом такої роботи є поєднання індивідуальної і групової роботи на занятті, що дає змогу виробити у студентів систему вмінь як самостійної, так і колективної роботи. Сформовані соціально-комунікативні навички забезпечать студентам у майбутньому можливість реалізуватися у житті та професійний успіх у вибраній спеціальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравець О., Самборська Н. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей на заняттях з англійської мови засобами інформаційно-комунікативних технологій. *Нові технології навчання*. 2019. № 92. С. 148–155.
2. Рябокін С.С. Роль soft skills для успішного професійного становлення майбутніх фахівців. *Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference «Innovations and prospects of world science»* (October 6-8, 2021) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. С. 329–332.
3. Тернопільська В.І. Шляхи оптимізації процесу виховання соціально-комунікативної культури підлітків. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2007. Вип. 35. С. 120–122.
4. Боть Л.П., Марценішко В.О., Руденко В.М., Руденко Н.П. Українська мова за професійним спрямуванням : навчально-методичний посібник. Черкаси : ФОП О.В. Бараненко, 2024. 119 с.
5. Шумська Л. Технології розвитку soft skills у системі фахової бакалаврської підготовки хороших диригентів. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2022. № 2. С. 121–130.
6. Щербина В.М. Розвиток soft skills (соціально-комунікативних навичок) як базової компетентності для успішної та ефективної роботи сучасного педагога. *Тенденції та перспективи розвитку сучасної освіти в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практич. конф. 28–29 листопада 2023 р. Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2023. С. 384–387.

REFERENCES

1. Kravcej O., Samborsjka N. (2019). Formyvannja sochialjno-komynikatyvnoji kompetentnosti majbyt-nix faxivciv nefilologithnyx specialjnostej na zanjattjax z anglijskjoji movy zasobamy informacijno-komynikativnyx tehnologij. [Formation of socio-communicative competence of future specialists of non-philology majors in English language classes by means of information and communication technologies.] 92, 148–155. [in Ukrainian].

2. Rjabokinj S.S. (2021). Rolj soft skills dlja uspishnogo stanovlennja majbytnix faxivciv. [The role of soft skills for the successful professional development of future specialists]. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference «*Innovations and prospects of world science*» (October 6–8, 2021). Vancouver: Perfect Publishing, 329–332. [in Canada].
3. Ternopiljska V.I. (2007). Shljaxy optymizaciji procesu vyxovannja socialjno-komynikatyvnoji kyljtury pidlitkiv. [Ways to optimize the process of educating teenagers' social communicative culture]. *Visnyk Zhytomyrskogo derzavnogo universytetu*, 35, 120–122. [in Ukrainian].
4. Botj L.P., Marchenishko V.O., Rudenko V.M., Rudenko N.P. (2024). Ukrajinska mova za profesijnum sprjamuvannjam. [Ukrainian language for professional direction]. Cherkasy: FOP O.V. Baranenko. [in Ukrainian].
5. Shumska, L. (2022). Texnologiji rozvytku soft skills v systemi faxovoji bakalavrsjkoji pidgotovky xoro-vyx dyrygentiv. [Soft skills development technologies in the system of professional bachelor training of choir conductors]. Nizhyn: Naukovi zapysky NDU im. M. Gogolja. [in Ukrainian].
6. Shcterbyna V.M. (2023). Rozvytok soft skills (socialjno-komynikatyvnyx navythok) jak bazovoji kompetentnosti dlja uspishnoji ta efektuvnoji roboty sutasnogo pedagoga. [The development of soft skills (social and communicative skills) as a basic competence for the successful and effective work of a modern teacher]. *Tendenciji ta perspektyvy rozvytku sychasnoji osvity*. Materialy naukovo-praktychnoji konferenciji (28–29 lystopada 2023). Kherson : Khersonska akademija neperervnoji osvity. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 20.10.2025